

мити вільний спів, вирвати душу і заставити вимерти люблячих жінок? На суд, на суд! Мамо! Ви станете свідком моїм. Я скоро вирвуся з цього будинку божевільних. Я відшукаю свої сили, свою бадьорість. Я вишлю вам „хунт сухарів“. Я прибу до них велику печатку і ви, старі, з опухлими ногами, візьмете в отеклу чорну руку фунт сухарів і будете свідчити.

Ми покличемо їх на страшний, останній суд!

Едвард Кейзер

Смертельна машина

— Люди, які не знають, як ми живемо, — сказав мені Коксвел, — уявляють собі, що детективи й поліція завжди з'являються в певнім місці і в певний час, щоби бути присутніми при якимсь сенсаційнім випадку. Ось чому вони вважають за видумані найправдивіші і часто найбанальніші історії...

— Але це факт, що підчас ваших подорожей, ви впадали якраз на надзвичайні випадки.

— Бо іншими я нехтую. В кожному місці, куди мене кликала — так кликала — якась цікава афера — я затримувався довгий час. Коли ми затримуємося місяць в якомсь великім місті, і коли відкриємо кожного дня зпомежи різних фактів такі, які можуть зацікавити детектива, то з кінцем місяця конче матимемо величезну листу фалшовань, крадіжок, спроневерень, зникнень та убийств. А в цій листі пять чи шість випадків таємничих, яких на перший погляд не розв'язати... Треба припустити — така вже людськість — що детектив не може затриматися й місяця в якомсь закутку нашої плянети, щоби не знайти для себе заняття.

Коксвел приємний й цікавий товариш подорожи. Від самих Індій, ми разом і думаємо докінчити нашу подорож довкола світа без непотрібного поспіху, раціонально.

Від трьох тижнів ми сидимо на західній стороні Суматри, в її головнім місті Патанг, з її вигідними домами, тінистими алеями і з околицями, гідними Швайцарії. Паданські гори, які зачинаються коло міста і рівери, уможливають нам цікаві екскурсії, ну і лови, на які нас запрошує губернатор. Ми відвідали Форт де Кок, недільний ринок в Паджакумбі, Мінангабу, де ще панує матриархат, де жінка є всім, а мужчина майже ніщо. Але туристичні можливості вже зачинали для нас вичерпуватися. До тогож в країні, де кожне село має власну в'язницю, оточену кільчастим дротом, публична безпека є на такім верхку, а туземні драми так мало цікаві для європейця, що розчарований Коксвел не міг знайти ані одної нагоди примінити свій хист дедукції, ані свою завзятість.

Ми вже думали за два дні відіздити на S/s Van Waagwusk, коли до нас завітав начальник поліції. Це було зараз по заході сонця. Ми сиділи на веранді в своїм покою, цілючи віски.

Очі Коксвела блиснули.

— Щось нового в Падангу? — запитався він, стискаючи гостеві руку.

Голяндець привітався з нами і спитав, чи ми воліємо говорити по французьки чи по англійськи.

Це не робило для нас різниці.

— А сусідні кімнати? Не заняті? — поінформувався начальник.

— Ні.

— В таких разі можемо говорити. Прошу взяти під увагу, що те, що вам зараз скажу, не є таємницею. Завтра ви прочитаєте про це в Sumatra vode... Але я люблю говорити лише з людьми, до яких це відноситься.

— О, я вас чудово розумію!

Уявіть собі насамперед, що є такий готель в Інсулінді. Партерова хатка. Величезна саля, де містяться разом салон, їдальня і дансінгова саля. Довкола — цвітучі сади, кокосові й фігові дерева. Криті галерії запроваджують до кімнат, з яких кожна має свою веранду спереду, а ззаду комірку з тушем.

Домашнє огнище в готелю...

Перед кімнатами вічний рух самоходів, китайських хлопчаків і sados'iv, запряжених поні.

Начальник поліції міг говорити, не боячись, що його підслухають.

— Ось суть справи в коротких словах... Стопядеять кілометрів звідси менше більше на шляху, який переходить Суматра, щоби дійти до Медану, напроти Маляйських Держав, один голяндець має велику плянтацію... Мінгер Ван Льохт... Вчора, в цім часі, його знайшли замордованого страшним способом. Сім кинджалів лишилися в його тілі. Один з них в лівім оці.

— Дійсно, це жахливо... Злочин тубільця?..

— Або випадок. Не відомо... Не крию перед вами, пане Коксвел, що зробите мені велику прислугу, коли будете мені товаришити завтра при нашім доходженні.

— Дуже радо!.. — відповів детектив.

— Мушу познайомити вас з подробицями... Ван Льохт мешкає тут з своїм небіжем, якого втаємничує в штуки плянтатора... Милий юнак, талановитий, поважний, працюючий... Зрештою, побачите самі. Ван Льохт мав намір вже незабаром залишити йому свої посілості... Від кількох місяців багато клопоту спричиняли їм спустошення, які чинили хижаки, в їх отарах і плянтаціях. Але лови не вели до нічого... Ван Льохт і його небіж могли нині забити одного

тигра, а завтра знова зникала якась корова. Ван Льохт був вправний ловець. Він простежив сліди і прийшов до висновку, що хижакі, яких, здається, було досить в сусідніх лісах, приходили залюбки до одного кутика коло забудовань, до кутика, особливо ним улюбленого. Цей кутик приликав до кокосового гаю. Він був на малім підвищенню і тягнувся на захід, цебто в бік індійського океану. Кожного пополудня приносив туди Ван Льохт тростиновий фотель і читав, вигідно розсівшись в нім. Європейці, призвичаєні до своїх веранд, уважали це за дивацтво. Ви слідкуєте?

— І нотую...

— Його небіж не раз товаришив йому. Він був коло нього і тоді, коли стався страшний випадок. Пару сантиметрів в ліво, і ми оплакували-би дві смерті, замість одної.

— Поясніть мені ближчі обставини.

— Коли з засідки нічого не вийшло, Ван Льохт вигадав іншу штуку. Він завісив, під першою пальмою кокосівця щось в роді борони. З поперечною штабою, прикріпленою до пня... Уявіть собі чотири крокви навздвож і чотири впоперек. На перехрестах, сильно примочовані острі ножі. Коли ця машина падала з десятиметрової височини, з вагою в сорок чи пятьдесят кильо, ножі вжиралися, всі водночас, у траву або в тигра... З силою, яка відразу засуджувала хижака на смерть.

— Не зле вигадано. Але як наступав спад? Певно коза або поросля служили принадою?

— Дуже тяжко було улаштувати так, щоби й звірятко не попало під тягар машини. Ван Льохт роздумував над цим, але в межичасі завісив свою „борону“ на соліднім мотузі, що лучив її з поперечною штабою й з першою пальмою. Хто мігби подумати, що вона мала відірватися?..

— Коли я гаразд розумію, Ван Льохт сів, як звичайно, під пальмою...

— Цеж жах, правда?.. Сім ножів, з яких один в оці.

— Чи хтось з ваших агентів є там?

— Я мав намір в тій хвилині сам туди удатися, але інші справи затримали мене в Падангу.

— Зрештою й завтра рано буде ще час.

— Я власне так і думав.

— Але йдім далі... Небіж?

— Фредерік Ван Льохт? Двацять шість років. Абсолют Лейденського університету. Захоплений студіями й хутором. Юнак, перед яким відкривалася безжурна майбутність.

— Він є при своїм стрії від...

— Більш як від року.

— Жадних непорозумінь?..

— Жадних. Зрештою молодий чоловік має лагідну вдачу,

а Ван Льохт був добрим опікуном. Ні Індії ані сувора праця плянтатора не змінила його.

Коксвел митикував, розглядаючи дим своєї цигарки, заговорив ще віски і рішив:

— Випадок, без усякого сумніву. Але всеж ліпше обдивитися на місці.

— Що мені справляє найбільший клопіт, заявив він мені перед тим, як ми прийшли на плянтацію, це, що доволу злочину бачимо тільки одного європейця. А він — за тим, що нам сказав начальник, — є поза підозрінням. Коли за тим не криється дурний випадок, то матимемо знову якийсь злочин тубільців... Не знаю нічого простішого й банальнішого.

— Тому, що ви не любите тубільців.

— Ні, тому, що вони менш рафіновані від нас. Вони забивають наївно, без жадних викрутас, у них ділають пристрасти первісної людини: ненависть, заздрість, помста за кривду. Часом релігійний запал... Ви побачите це в країні табу...

Через середину кампонга (села) під пальмами і ліянами перепливав потік. Хатки-плетінки були положені високо на двометровім частоколі. Жінки, величезними, більшими за них патиками, товкли коло дверей риж. Діти провадили сірих буйволів зі скіроу гіпопотама.

Самохід віхав в садок, огорожений сорок сентиметровим заввишки плотом. В глибині на своїм частоколі великий бунгалов.

Небіж вийшов нам на зустріч. Це був довгий юнак, блідий, з ще червоними очима. Йому товаришив європейський агент.

Ми ввійшли в ясний, комфортабельний дім.

Вартовий заявив нам:

— Ще нині мусимо поховати жертву, заким зайде сонце. В цій країні... при такій спеці.

Його шеф потакнув головою.

Потім ми зложили вирази нашого співчуття юнакові, який, очевидно, тяжко змагався з собою, щоби не вибухнути риданням. Але мабуть він хотів виглядати як мужчина, навіть віч на-віч з смертю.

Начальник в тій хвилі заявив нам:

— На всякий випадок, я наказав арештувати одного тубільця, якого бачили кілька хвилин по випадку в гаю, де він не мав що робити, бо це була власність мінгера Ван Льохта. З ним була його малпа і мотузок.

Впродовж цілої дороги ми бачили подібних маляйців у високих шапках і в батикованих спідницях, як вони провадили на корді свої малпи. Цей корд був десять чи п'ятнацять метрів завдовжки, дозволяючи звіртові вдрапуватися на дерево і збивати собі кокосові горіхи.

— Чи малпа того тубільця влазила на кокосівець? Чи вона тягнула за корд, який пригадував їй стебло овоча?

Коксвел потряс головою.

— Хіба би мала не абияку силу.

— Линва може витримати найменше сто п'ятьдесят кіло, — заявив Фредерик Ван Льохт.

— Крім того, — тягнув Коксвел далі, — виж із стрієм були під деревом, отже напевно зауважилиб присутність того інтруза. Виб його відігнали.

— Певно, а крім того, пане добродію, ви здаєтеж собі справу, що така малпа не моглаби обірвати цей мотузок, який є правдивою линвою... Спробуйте.

— Чи має хтось з вашої служби вимуштрувану малпу?

— Я маю одну, її дав мені пів року тому один приятель з Сібольги... Я вже роздумував над тим, чи злочинна рука не спричинила падіння „борони“; чи вона не перетяла линву, щоби забити нас обох, бо я завше товаришив стрійкові.

Коксвел відказав:

— В усякім разі мусів бути хтось зі сторони. Приготовити падіння „борони“ через стончення мотуза, значилоби числити на випадок такий рідкий, як щастя в рулетці. Кільки часу проводив ваш стрій під деревом?

— Пів години.

— Пів години на двадцять чотири... Неймовірно. Убийця не працює напомацки. Хіба би що запустив линву сірковим квасом. Тоді можна булоби обчислити час, потрібний до того, щоби квас зів усі нитки. А втім побачимо.

— Чи ви не хотілиби переслухати тубільця? — запитався голяндський поліцай.

— Так, гадаю, що це варта булоб.

Спершу вони удалися на місце драми. Небіж старався триматися просто, й не дати болеві опанувати себе.

— Витягнувши труп мого бідного стрійка, — сказав він сухим голосом, ледві стримуючи слези, — я умістив „борону“ якраз в тім самім місці, де вона була перед падінням. Я впхав ножі в дірки, які вони видовбали.

— Добре, — потакнув начальник поліції.

Вони прибули на місце злочину або припадку. Над ними пнявся вгору чудовий кокосівець. Краєвид був звідци дійсно прегарний. Ось тростинове крісло розчавлене „бороною“. Друге, півтора метра далі, ненарушене.

— Це те, що займав я, — зауважив юнак. — На жаль, не хотів Бог, щоби я зайняв інше місце.

Коксвел обернувся до нього.

— У вашім віці не личить так говорити. Молодість це така прекрасна річ...

— Я все завдячую лише йому! — і юнак залився слізьми.

Коксвел і начальник схилилися над кусником линви, примочованим до машини. Вона був двадцять сім сантиметрів завдовжки.

— Вона не розкрутилася. Перша точка. І я не бачу жадного сліду квасу.

— Дійсно, — відказав детектив.

— Що до розтину, то погляньте, який він рівний. Колиб якась людина сховалася на дереві з ножем, робота леза булаб видна, правильна. І навпаки...

— Дивно, признаю це. Але з другого боку, уважайте, що линва не є обскубана на місці розтину, як це буває, коли вона розривається сама собою. Тут жеж навпаки кілька малих виразних розтинів. Це, признаюся, збиває мене з пантелику.

Він підніс голову. У відлеглисті десяти метрів, він міг побачити другий кінець линви, міцно привязаний до поперечної штаби й до першої пальми.

— Крім того, щоби відважитися влізти на цю пальму, десять сантиметрів грубу, навіть послугуючися сусідніми пальмами...

— Тубільці такі звинні...

Коксвел прикликав молодого Фридерика, який, знеможений, сидів на своїм кріслі, сховавши обличчя в руках.

— Підчас, як ви розмовляли з вашим стрієм, чи ви не почули чогось підозрілого?.

— Ні.

— А ваш стрій?

— Він мені нічого не сказав.

— Ви не бачили, що він може підніс здивовано голозу...

— Ні... Ми балакали спокійно... про мої пляни... І про його, коли він осяде на Cote d'Azur.

— Розумію.. Це жахливе... Вибачте, що я порушив ці страшні й такі свіжі спомини... Ходім поглянути на арештованого.

Тубілець був замкнений в міській в'язниці за дротами, в чорному домі, вкритім соломою. Його стеріг міліціонер. Бідолаха мав чорну фіолетову високу шапку, європейську куртку і дивно викрапані штани, батиковані великими червоними квітами на кремовім тлі. Він не дуже визнавався у тім, що йому притрапилось.

Признавав, що вліз до кокосового гаю туана Ван Льохта. Голянець був жеж такий багатий, правда? Його кокосові горіхи марно гинули... А він мав шість дітей... Але він нічого не забрав. Його прогнали. Всіж знають, що його вже не було там, коли туана замордовано. Коксвел знав досить маляйську мову, це есперанто морського орієнту, щоби розуміти оповідання тубільця. Від часу до часу він

просив пояснень у начальника. Цей останній, по чвертьгодиннім переслуханні рішив:

— Парубійко не входить в гру. Я пущу його.

— Рація, — згодився Коксвел.

Ми вернули до бунгалова, щоби поговорити з Фредериком.

— Гадаю, що це випадок, — зауважив голяндський вартовий.

— Менше більше. Але в кожному разі все тут неясне. Я охоче залишуся в селі, щоби пообсервувати трохи його мешканців. Чи уряд має якісь пасан грагами (заїздні двори) тут?

— Так.

Фредерик Ван Льох втрутився в розмову:

— Я не позволю, щоби ви, панове, там затрималися. Ви зявилися задля мене. Я хочу помстити мого стрійка, прошу отже обох панів затриматися у мене.

— Дякую, — відповів Коксвел. — В кольоніях не нехтується гостинністю.

Нас устроїли з комфортом.

—:—

Того самого дня я зауважив, що Коксвел, здається, перестав цікавитися справою, що мене здивувало. Він волочився по околицях, був присутній увечері на загальній купелі села, під велитенськими деревами і робив проходи по маєтку... По трьох днях він заприятелював з малпою Фредерика Ван Льохта. Молодий чоловік нею вже не займався. В праці шукав він забуття, удосвіта виходив на плянтації, а вертав пізно увечері. При столі говорив мало і завжди про свого стрія. Часом питався Коксвела, чи він сподівається викрити справу.

— Незабаром, — відповів мій колега одного дня.

— А, то я маю надію, що мій стрій таки буде пімщений.

— Я так думаю.

Фредерик цілий засяв. В кутиках очей показалися слези.

Пополудні я не міг не сказати Коксвелеві:

— Нащо лишаєте ви йому цю оману? Виж навіть не робите розшуків.

— Але я роздумую... — відказав він, сверлюючи мене своїми сталевими зіницями.

Нагло його тон змінився, я чув, що ми всі будемо свідками драми. Я не мав рації, приписуючи, що він забув про взяте на себе завдання.

Тепер він рідко ходив на село, не розмовляв з тубільцями, лиш бавився з малпою, яку—з поміччю бананів—дуже хутко заприятелював із собою. Коли минув тиждень, Коксвел, підчас обіду сказав:

— Я хотівби, щоби ви умістили „борону“ з ножами якраз так, як вона була, з досить солідною линвою. Маленький досвід...

— Завтра рано зробимо це... Ви відкрили щось на селі?

— Так... цікавий момент... Завтра увечері матимемо нашого чоловічка за засувом.

Фредерик вибухнув тріумфальним криком.

— Я повідомив начальника поліції в Падангу, — тягнув далі Коксвел. — Він прибуде завтра пополудні. Тоді зараз приступлю до мого досвіду... до моєї конфронтації.

— Чи я мігби бути присутнім?

— Я вас дуже про це прошу.

О третій прибув начальник з трьома агентами.

Коксвел ледві поглянув на нього й казав йому йти під дерево, куди подалися за ним і ми. Фредерик Ван Льюхт, агенти і я. Десять метрів над нами висіла страшна машина яка мала знищити хижаків. Жадного тубільця не було видно.

Пять хвилин минуло і ми побачили, як надійшов Коксвел з малпою на линві.

— Представляю вам убійцю, — сказав він.

Звірятко ластилося до нього.

— Алеж це моя малпа! — скричав Фредерик.

— Дійсно, ваша. Але тим не менше вона забила вашого стрія.

— Ніколи жадна малпа не може розірвати цієї линви!

— Побачимо. Це бідне звірятко не знало, очевидно, що воно робило. Виходить, що в певних випадках малпи можуть стати досить небезпечні. Ось як все сталося. Ваша малпа, пане, слідувала за вами. Ви знаходилися біля дерева. Вона вдрапалася на нього. І страшна драма добігла свого кінця.

— Так, колиб малпа потрапила розірвати таку линву, — зауважив начальник.

— Спробуймо, але тримаймося в належнім віддаленні на випадок, що вона знову струтить „борону“ з ножами.

Всі подалися назад. Коксвел припровадив малпу до кокосівця, показав їй дерево, розпустивши мотузок на кілька метрів. Малпа, ніби вагаючись, зачала спинатися вгору. По кількох кроках, вона зупинилася і вернулася.

Коксвел зачав наново. Зробивши кілька метрів, малпа, не дійшовши до першої пальми, знову вернула назад.

Поліціанти дивилися на англійця з недовірям.

Як міг він турбувати їх задля цієї нісенітничі?

Але він повернувся до нас.

— Ви бачите, вона не хоче... Я вам скажу, чому: вона добре знає, що їй щось бракує. Ця малпа чудово вимуштрувана.

Він пошукав у своїй кишені, витягнув з неї ніжик,

відкрив його, подав звіряткові, яке схопило його і зачало спинатися на пальму знову.

З запертим віддыхом стежили ми, як воно долізло до поперечної штаби, яка підтримувала „борону“, і спокійно й методично взялося до линви. Страшний лоскіт. Борона полетіла вділ.

Але одночасно розляглися два крики. Один — начальника поліції, який бачив драму. Другий — крик конаючого Фредерика Ван Льохта, прошитого ножами.

— Всеж таки він мав відвагу, — холодно сказав Коквел. Волів наглу смерть. Він взірцево удавав розпач, але його малпа його зрадила. Від дня, коли я зацікавився цим звірятком, він набрав страху. Відгадав небезпеку... Щоби таке видумати, убійця не міг бути перший ліпший...

(перекл. Г. Ч.)

Вадим

„Поезіє, розрадо одинока“!

Сумно стає на душі, коли — як каже пролетарський поет Юрій Ярославський — „час солодкою лімонадою протікає крізь заломані пальці“. І мимоволі тоді чоловік реве враз із ним:

Товаришу!
Телефоном
кличу до вас:
давайте
поезії! (Нові Шляхи т. XII, ст. 2).

Так є! Давайте поезії і то обовязково такої, щоби одно тільки слово було в кожному рядку, або такої новітньої „надпоезії“, де можна писати:

Чорним
ко-
жу-
хом
ко-
ний і т. д. (Борис Павлівський — Нові Шляхи

том VI. стор. 191).

Подумайте, як воно гарно вийде, як і вам захочеться піти слідами Коломийців, Роховичів, Очеретів і собі вшкварите „поезію“:

Дур-
ні
пи-
шуть
теревені!

Відразу збогатите рідне письменство! І звеселите читачів. Хоч на те, щоби посміятися, не треба аж такої „надпоезії“. Рецепту на те знайдете у XII. томі „Нових Шляхів“ на другій сторінці. Є там „поезія“ — „Товаришам“: